

Maryla Bieniek-Majka¹

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Korzyści i bariery rozwoju gospodarstw opiekuńczych w Polsce

Drivers and Barriers to Development of Care Farms in Poland

Synopsis. W związku zachodzącymi zmianami na wsi rolnicy stają przed koniecznością dywersyfikacji swojej działalności. Jednym z rozwiązań może być założenie gospodarstwa opiekuńczego. Celem artykułu jest wskazanie korzyści i barier funkcjonowania gospodarstw opiekuńczych w Polsce. Na podstawie literatury przedmiotu, wywiadów eksperckich i zebranych wypowiedzi uczestników projektu „Samodzielnie (nie samemu) – wspieranie osób z niepełnosprawnością w powiecie tucholskim”, zebrano czynniki prorozwojowe oraz bariery funkcjonowania gospodarstw opiekuńczych z punktu widzenia ich uczestników oraz właścicieli. Czynniki zostały pogrupowane w kategorie: ekonomiczne, społeczne, zdrowotne i prawne. Pomiędzy uczestnikami a właścicielami wystąpiły różnice w zakresie postrzegania korzyści i barier w zakresie funkcjonowania tego typu placówek. Właściciele wskazują przede wszystkim korzyści ekonomiczne i społeczne, uczestnicy – społeczne i zdrowotne. Niepokojący jest fakt, że obie grupy wskazują oznaczają czynniki prawne jako bariery rozwoju gospodarstw opiekuńczych. W związku z tym rekomenduje się konieczność wypracowania konkretnych przepisów prawnych, wskazania miejsca gospodarstw opiekuńczych w systemie opieki społecznej. Ponadto winno się przygotować nowe, długoterminowe projekty uwzględniające potrzeby beneficjentów bezpośrednich, a także ich opiekunów (np. wydłużenie czasu dobowej opieki ponad 8 godzin mogłoby umożliwić ich aktywizację zawodową).

Słowa kluczowe: gospodarstwo opiekuńcze, rolnictwo, zrównoważony rozwój

Abstract. Due to the changes taking place in the countryside, farmers face the need to diversify their activities. One solution may be to establish a care farm. The aim of the article is to indicate the benefits and barriers to the functioning of care farms in Poland. Based on the literature on the subject, expert interviews and collected statements from participants of the project "On your own (not alone) - supporting people with disabilities in the Tuchola district", pro-development factors and barriers to the functioning of care farms were collected from the point of view of their participants and owners. The factors have been grouped into categories: economic, social, health and legal. When identifying benefit groups, participants and owners differ. Owners point out primarily economic and social benefits, participants - social and health benefits. What is disturbing is the fact that both groups point to legal factors as barriers to the development of care farms. Therefore, it is recommended to develop specific legal provisions and indicate the place of care farms in the social welfare system. Moreover, new, long-term projects should be prepared that take into account the needs of direct beneficiaries and their caregivers (e.g. extending the duration of daily care beyond 8 hours could enable their professional activation). Due to ongoing changes in rural areas, farmers face the need to diversify their activities. One possible solution is the establishment of care farms. The aim of this article is to identify the benefits and barriers to the operation of care farms in Poland. Based on literature, expert interviews, and collected statements from participants in the project "Independently (Not Alone) – Supporting People with Disabilities in the Tuchola County," factors promoting development and barriers to the functioning of care farms were identified from the perspectives of both participants and farm owners. The factors were grouped into economic, social, health, and legal categories. Differences were observed between participants and owners in their perceptions of the benefits and barriers associated with such facilities. Owners primarily emphasize economic and social benefits, while participants highlight social and health-related benefits. It is concerning that both groups identify legal factors as barriers to the development of care farms. Therefore, it is recommended to develop specific legal regulations and

¹ dr, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, e-mail: maryla.bieniek-majka@ukw.edu.pl;
<https://orcid.org/0000-0003-1448-7406>

define the role of care farms within the social care system. Additionally, new long-term projects should be designed to address the needs of both direct beneficiaries and their caregivers (e.g., extending daily care beyond 8 hours could facilitate the professional activation of caregivers).

Key words: care farm, agricultural, sustainable development

JEL Classification: I31, J46, P36

Wstęp

Zmienność warunków rynkowych znajduje swoje odzwierciedlenie w procesach dostosowawczych nie tylko przedsiębiorstw usługowych, czy produkcyjnych sensu stricto, ale także w gospodarstwach rolnych. Na przestrzeni ostatnich dekad zauważamy zwiększenia tempa zmian w rolnictwie. A. Czyżewski i S. Stępień (2013) podkreślają znaczenie rynkowej orientacji rolnictwa, postępu technologicznego oraz dążenia do wzrostu produktywności w procesie industrializacji rolnictwa bez względu na koszty zewnętrzne. Skutkiem tego jest koncentracja ziemi, konsolidacja gospodarstw oraz umniejszenie roli rolnictwa drobnotowarowego, rodzinnego. Zmiana paradygmatu funkcjonowania rolnictwa zakłada wielokierunkowość realizowanych celów, od wytwarzania żywności poprzez zaspokajanie potrzeb socjalnych i kulturowych do dbałości o środowisko naturalne. J.S. Zegar (2007) podkreśla, że przy wprowadzaniu zmian znaczenie gospodarstw rodzinnych dla realizacji wolności wyboru i pewnego stylu życia dla malejącej grupy ludności będą zachowane – w szczególności dla podtrzymania pewnych wartości kulturalnych i w ogóle „wartości” oraz żywotności miejscowości wiejskich. W obliczu stawianych wyzwań rolnicy musieli zmierzyć się z nowymi wymogami. Z jednej strony konieczność dbania o efektywność prowadzonej działalności, z drugiej o rosnące potrzeby w zakresie ochrony środowiska naturalnego. W odpowiedzi rozpoczął się proces dywersyfikacji działalności gospodarstw rolnych w kierunku zaspokojenia potrzeb społecznych. Zaczęły powstawać gospodarstwa agroturystyczne, a następnie gospodarstwa opiekuńcze (Marysiak i in., 2023). Gospodarstwa opiekuńcze wpisują się w szerszą ideę inkluzji społecznej, gdyż umożliwiają osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym powrót do aktywnego życia w społeczeństwie oraz pełnienie ról społecznych w miejscu zamieszkania, w pracy czy w szkole. W przypadku osób z problemami zdrowotnymi działalność rolnicza, w połączeniu z usługami społecznymi i opieką zdrowotną, sprzyja dobremu samopoczuciu i pomaga w powrocie do zdrowia. Gospodarstwa opiekuńcze stwarzają także szanse dla mieszkańców obszarów wiejskich na nowe możliwości zatrudnienia i dywersyfikację źródeł dochodów. Rolnictwo społeczne rozwija się od wielu lat w Europie Zachodniej, lecz w poszczególnych krajach znajduje się w różnych fazach rozwoju. Kraje europejskie różnią się także sposobem organizacji, finansowania oraz ukierunkowania działalności w zakresie rolnictwa społecznego. Przykładem dobrych praktyk może być Holandia, gdzie gospodarstwa opiekuńcze rozwinęły się najszybciej i jest ich tam najwięcej. W Polsce pojawiają się już pionierskie formy gospodarstw opiekuńczych, których działalność skierowana jest głównie do seniorów i/lub osób chorych. Ważne jest zatem pilne stworzenie podstaw prawnych do rozwoju tych gospodarstw oraz zabezpieczenie środków finansowych na ich funkcjonowanie (Subocz, 2019).

Przegląd literatury

Jak podkreśla M. Krzysztofik-Pelka (2022) „gospodarstwo opiekuńcze” nie jest terminem języka prawnego. Pojęcie to zostało wypracowane w praktyce funkcjonowania gospodarstwa będącego miejscem wykonywania usług opiekuńczych w oparciu o zasoby gospodarstwa rolnego. Gospodarstwa opiekuńcze wpisują się w stale rozwijającą się bazę turystyczną na obszarach wiejskich (Wojcieszak-Zbierska, Roman, Nadolny, 2022) oraz w nurt rolnictwa społecznego. Jak zauważa E. Subocz (2019) w literaturze przedmiotu termin „rolnictwo społeczne” jest często używane zamiennie z pojęciami: rolnictwo opiekuńcze, gospodarstwo opiekuńcze, zielona opieka, rolnictwo dla zdrowia, terapia rolnicza. Podkreśla ona, że możemy wyróżnić trzy podejścia/dyskursy dotyczące rolnictwa społecznego, które są używane do definiowania pojęcia, postrzegania samej idei, jej wdrażania i regulowania w różnych krajach. Są to: wielofunkcyjne rolnictwo, zdrowie publiczne i inkluzja społeczna.

Gospodarstwa opiekuńcze zarówno w Polsce jak i w innych krajach Europy oferują zróżnicowany zakres usług w zależności od liczby, wieku i stanu zdrowia uczestników. Usługi te mogą obejmować np. rehabilitację osób z niepełnosprawnością fizyczną lub intelektualną, aktywizację zawodową osób długotrwale bezrobotnych, resocjalizację więźniów lub byłych osadzonych, terapię osób uzależnionych, usługi opiekuńcze dla osób starszych, chorych i samotnych, pomoc dla dzieci i młodzieży nieprzystosowanej społecznie. Formy wsparcia są różnorodne: od terapii wspomaganiej przez zwierzęta do pomocy edukacyjnej na bazie ogrodów lub gospodarstw dydaktycznych. Zdaniem K. Jarosz (2023) stworzenie przez gospodarstwa opiekuńcze warunków domowych to przykład deinstytucjonalizacji, czyli odejścia od instytucjonalnych systemów wsparcia. Tego typu działalność wymaga oczywiście nakładów finansowych i, w zależności od adresatów wsparcia, ścisłej współpracy z placówkami pomocy społecznej, służby zdrowia, placówkami edukacyjnymi, resocjalizacyjnymi, instytucjami rynku pracy, placówkami zajmującymi się terapią osób uzależnionych, organizacjami rolniczymi i działającymi na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, trzecim sektorem itp. Rolnicy, którzy są zainteresowani prowadzeniem takiej działalności, muszą odbyć odpowiednie szkolenia, zaangażować do pracy dodatkowe osoby i/lub skorzystać z pomocy wolontariuszy; powinni też dostosować pomieszczenia w ramach swojego gospodarstwa do potrzeb beneficjentów oraz wyposażać te pomieszczenia w odpowiedni sprzęt i materiały (Subocz, 2019).

W literaturze przedmiotu możemy znaleźć wiele klasyfikacji gospodarstw opiekuńczych. I dla przykładu w Holandii Hassink z zespołem (2012) dokonał podziału gospodarstw pełniących role opiekuńcze według następujących kryteriów:

- rodzaj świadczonych usług (pomoc doraźna (helping hand); usługi opiekuńcze podstawowe i zintegrowane; usługi integracyjne);
- zaangażowanie osób z gospodarstwa w prowadzeniu działalności opiekuńczej (rolnik (żona rolnika); zatrudnieni pracownicy z sektora usług opiekuńczych; inni (np. wolontariusze);
- forma prowadzenia działalności (gospodarstwo niezależne, współpraca, outsourcing).

Na podstawie swoich badań stwierdzili oni, że można wyodrębnić sześć głównych typów gospodarstw opiekuńczych (tabela 1), w których zróżnicowany jest model finansowania, wysokość nakładów i kosztów, czy dominujące źródło przychodów.

Tabela 1. Charakterystyka głównych typów gospodarstw opiekuńczych

Table 1. Characteristics of the main types of care farms

Typ gospodarstwa opiekuńczego	Cechy charakterystyczne
Gospodarstwa świadczące usługi pomocy doraźnej (<i>helping hand</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • Niskie nakłady i koszty. • Główne przychody pochodzą z działalności rolniczej. • Klienci biorą udział w działalności rolniczej. • Podwykonawstwo usług.
Gospodarstwa świadczące podstawowe usługi opiekuńcze	<ul style="list-style-type: none"> • Niskie nakłady i koszty. • Przychody pochodzą z działalności rolniczej i opiekuńczej. • Mechanizm finansowania – udział własny lub podwykonawstwo usług.
Gospodarstwa świadczące zintegrowane usługi opiekuńcze	<ul style="list-style-type: none"> • Znaczne nakłady i koszty. • Przychody pochodzą z działalności rolniczej i opiekuńczej. • Mechanizm finansowania – udział własny lub podwykonawstwo usług.
Niezależne gospodarstwo opiekuńcze (usługi świadczone przez rolnika)	<ul style="list-style-type: none"> • Znaczne nakłady i koszty. • Główne przychody pochodzą z działalności opiekuńczej. • Zdywersyfikowany mechanizm finansowania.
Niezależne gospodarstwo opiekuńcze (usługi wykonywane przez osoby zatrudnione przez rolnika)	<ul style="list-style-type: none"> • Wysokie nakłady i koszty. • Główne przychody pochodzą z działalności opiekuńczej. • Zdywersyfikowany mechanizm finansowania.
Niezależne gospodarstwo opiekuńcze prowadzone w innej formie np. fundacja, stowarzyszenie	<ul style="list-style-type: none"> • Wysokie nakłady i koszty. • Główne przychody pochodzą z działalności opiekuńczej. • Zdywersyfikowany mechanizm finansowania. • Pozyskiwanie funduszy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Hassink, J., Hulsink, W., Grin, J., (2012). Care Farms in the Netherlands: An Underexplored Example of Multifunctional Agriculture – Toward an Empirically Grounded, Organization-Theory-Based Typology. *Rural Sociology*, 77(4); 569-600.

Natomiast G. Czapiewska (2023) dokonała podziału gospodarstw opiekuńczych wg.

- czasu świadczonej opieki:
  - krótkoterminowe,
  - średnioterminowe,
  - długoterminowe;
- rodzaju świadczonych usług:
  - terapeutyczne (realizujące zajęcia reedukacyjne i terapeutyczne np. silwoterapia, klimatoterapia, talassoterapia, helioterapia),
  - socjalne (włączenie społeczne, integracja w świecie pracy),
  - edukacyjne (łącznie w działalności przedsiębiorczej funkcje produkcyjne z usługami turystycznymi i edukacyjnymi).

Niewątpliwie gospodarstwa opiekuńcze, niezależnie od typu, mają konkretne cele do spełnienia. Według Hemingway i zespołu (2016) warunki funkcjonowania gospodarstwa opiekuńczego mają dać swoim klientom poczucie akceptacji, przynależności do zespołu. Następnie zwiększyć ich samodzielność i niezależność. Uczyć przez rozrywkę i zabawę. A wszystkie te działania mają na celu budowanie relacji społecznych w zgodzie z samym sobą i naturą. Ponadto, promując udział w produkcji żywności i doświadczanie przyrody, „zielona” opieka przyczynia się do indywidualnego zdrowia i dobrego samopoczucia (Subocz, 2019).

Uczestnicy gospodarstw opiekuńczych są ukierunkowani na pracę w ciągu dnia i bliższy kontakt ze społeczeństwem. Oni sami postrzegają gospodarstwa opiekuńcze jako otwarte, realne miejsca pracy, w których mogą wykazywać się odpowiedzialnością i zintegrować się z innymi osobami (Iancu i in., 2014). Z badań Elings (2012) wynika, że uczestnicy zajęć prowadzonych przez gospodarstwa opiekuńcze czują się bardziej sprawni i użyteczni, gdy pracują razem. To połączenie różnych możliwości wyróżnia gospodarstwo opiekuńcze spośród innych projektów związanych z pracą lub opieką dzienną. Gospodarstwa opiekuńcze są spostrzegane przez wielu uczestników jako przyjemna i bezpieczna przystań pomiędzy ich chorobą i/lub uzależnieniem a społeczeństwem w ogóle, dająca im możliwość pozyskania regularnej lub opartej na wolontariacie pracy. Świadczeniodawcy oferując pomoc tym, którzy żyją na marginesie społeczeństwa, sprawiają, że nowoczesne społeczeństwo jest bardziej inkluzyjne (Subocz, 2019).

Tworzenie gospodarstw opiekuńczych na obszarach wiejskich jest czynnikiem nie tylko aktywizacji społecznej, ale także ekonomicznej. Dzięki pozarolniczemu zatrudnieniu mieszkańców wsi zwiększa się dochód poszczególnych jednostek, a tym samym dochód całej społeczności wiejskiej. Podejmowanie nowych przedsięwzięć na terenach wiejskich powoduje wzrost przedsiębiorczości tych obszarów, jakości życia ich mieszkańców (Szczurkowska, Podawca, Gworek, 2005). Działania związane z zasobami endogenicznymi danego terytorium, które wraz z działaniami uzupełniającymi konsolidują sieć gospodarczą są podstawą rozwoju gospodarki społecznej, obszarów wiejskich i rozwoju regionalnego oraz wspierają nowy paradygmat rolno-społeczny (Tulla i in., 2014).

Dane i metody badawcze

Cel pracy zrealizowano na podstawie: przeglądu literatury przedmiotu (reaserch desk), danych pozyskanych w drodze wywiadu eksperckiego z koordynatorem projektu oraz przedstawicielką partnera projektu. Opinie uczestników zostały zebrane podczas konferencji „Przyszłość gospodarstw opiekuńczych w Polsce. Prezentacja doświadczeń z wdrażania modelu „Samodzielnie (nie samemu) – wspieranie osób z niepełnosprawnością w powiecie tucholskim”, która odbyła się w 27.11.2023 r. w Warszawie. Na podstawie pozyskanych informacji została stworzona lista korzyści i trudności zarówno dla właścicieli gospodarstw opiekuńczych oraz ich beneficjentów. Wskazane determinanty zostały pogrupowane w kategorie czynników ekonomicznych (E), społeczno-psychologicznych (S), administracyjnych (A) oraz zdrowotnych (Z). Zestawienie grup determinant pozwala określić jakiej kategorii determinanty są prorozwojowe, a które stanowią bariery rozwoju gospodarstw opiekuńczych.

Wyniki badań

Nazzaro i zespół (2021) w swoich badaniach wskazali po cztery główne grupy korzyści i barier prowadzenia gospodarstw opiekuńczych. Wskazane przez nich korzyści i bariery można sklasyfikować jako czynniki ekonomiczne (E), czynniki społeczno-psychologiczne (S) oraz administracyjne (A). Zestawienie czynników z przypisaniem do poszczególnej grupy zawarto w tabeli 2.

Tabela 2. Zestawienie czynników determinujących rozwój gospodarstw opiekuńczych wg Nazzaro, Uliano i Marotta

Table 2. List of factors determining the development of care farms according to Nazzaro, Uliano and Marotta

Determinanta	Kategoria czynnika
Rozwoju gospodarstw opiekuńczych	
zwiększenie możliwości zatrudnienia	E
zdywersyfikowanie źródła dochodu	E
prowadzenie działalności społecznie odpowiedzialnej (etycznej),	S
chęć rozwoju swojego gospodarstwa zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju	S
Barier rozwoju gospodarstw opiekuńczych	
mentalność rolników i ich opór wobec zmian	S
potrzeba zainwestowania dodatkowych środków	E
ograniczony dostęp do informacji	A
Biurokracja	A

Źródło: opracowanie własne na podstawie Nazzaro, C., Uliano, A., Marotta, G., (2021). Drivers and Barriers towards Social Farming: A Systematic Review. Sustainability, 13(24); 14008. <https://doi.org/10.3390/su132414008>.

Jak możemy zauważyć czynniki ekonomiczne jaki i społeczne mają charakter zarówno prorozwojowy jak i ograniczający powstawanie i funkcjonowanie gospodarstw opiekuńczych. Natomiast determinanty przypisane do grupy czynników administracyjnych mają oddziaływanie tylko negatywne. Rodzi się więc pytanie, czy w Polsce rozwój gospodarstw opiekuńczych jest kształtowany przez czynniki z takich samych grup, a także czy determinanty te są zróżnicowane ze względu na pozycję osoby oceniającej (uczestnik, właściciel gospodarstwa opiekuńczego).

Na podstawie literatury przedmiotu oraz informacji pozyskanych od beneficjentów oraz osób zaangażowanych w realizację projektu „Samodzielnie (nie samemu)...”² stworzono listę czynników rozwojowych oraz trudności prowadzenia gospodarstw opiekuńczych. Klasyfikacji dokonano zarówno z punktu widzenia właścicieli gospodarstw opiekuńczych jak i ich beneficjentów. Do wskazanych przez nich czynników przypisano kategorię w analogiczny sposób, jak to zrobiono w przypadku korzyści i barier wskazanych przez

² Projekt „Samodzielnie (nie samemu) – wspieranie osób z niepełnosprawnością w powiecie tucholskim” był realizowany w okresie od 01.06.2019 r. do 31.12.2023 r. przez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Tucholi przy współpracy z Kujawsko-Pomorskim Ośrodkiem Doradztwa Rolniczego w Minikowie, Polskim Stowarzyszeniem na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelktualną Koło w Chojnicach oraz z Stowarzyszeniem Rodziców Dzieci Specjalnej Troski w Tucholi na terenie powiatu tucholskiego (województwo kujawsko-pomorskie). Dofinansowanie dla projektu opiewało na kwotę ponad 5,82 mln zł. i zostało pozyskane na podstawie wniosku na makro-innowacje w temacie: „Środowiskowy system wsparcia osób dorosłych z niepełnosprawnością intelektualną – etap II” Na bazie realizowanego projektu utworzono gospodarstwa opiekuńcze na terenie trzech gmin, a jego uczestnicy pochodzili z terenu 5 gmin. Beneficjentami programu bezpośrednio były osoby z niepełnosprawnością intelektualną (41 osób; w tym 24 kobiety, 17 mężczyzn), a pośrednio także ich opiekunowie (28 osób; w tym 20 kobiet, 8 mężczyzn). W ramach zrealizowanego projektu na terenie powiatu tucholskiego funkcjonowały trzy Otwarte Punkty Integracji, jedno Mieszkanie Treningowe oraz jedno Mieszkanie Wspierane. W gospodarstwach opiekuńczych utworzono stanowiska pracy dla 10 osób oraz zatrudniono 4 osoby z instytucji wspierających na 2,5 etatu. Niewątpliwym sukcesem działalności tych gospodarstw opiekuńczych była aktywizacja zawodowa 22% uczestników biorących udział w projekcie.

Nazzaro i zespół. Podczas grupowania stwierdzono, że pośród wymienianych determinant wyłania się jeszcze jedna grupa czynników, którą można określić jako czynniki prozdrowotne (Z) (tabela 3).

Tabela 3. Zestawienie czynników determinujących rozwój gospodarstw opiekuńczych wg uczestników gospodarstw opiekuńczych

Table 3. List of factors determining the development of care farms according to the participants of care farms

Determinanta	Kategoria czynnika
Rozwoju gospodarstw opiekuńczych	
możliwość aktywizacji społecznej, bycia potrzebnym, brak osamotnienia	S
podniesienie samooceny, poczucia własnej wartości	S
utrwalanie i nauka nowych umiejętności	S
wzrost sprawności fizycznej i intelektualnej	Z
poprawa samopoczucia	Z
Bariery rozwoju gospodarstw opiekuńczych	
brak przekonania do pierwszego przyjazdu do gospodarstwa	S
obawa przed traktowaniem w sposób przedmiotowy	S
obawa przed brakiem kompleksowych informacji o uczestniku (np. choroby, alergie, natręctwa itp.)	A
obawa przed zakończeniem projektu i braku kontynuacji zajęć/wsparcia opiekuńczego	A
godziny świadczenia usług (8:00–16:00) pełnią funkcję wsparcia wytchnieniowego dla codziennych opiekunów osób z niepełnosprawnościami, jednak ze względu na ich ograniczony czas trwania, nie pozwalają opiekunom na podjęcie aktywności zawodowej.	A

Źródło: opracowanie własne na podstawie Lesiewicz, J. (red). (2023). *Gospodarstwo opiekuńcze jako miejsce usamodzielnienia osób z niepełnosprawnością intelektualną*, Minikowo oraz informacji ze spotkania szkoleniowego on-line, z dnia 20.02.2024 r. pt. „Gospodarstwa opiekuńcze - nowe rozwiązania dla obszarów wiejskich” zorganizowanego przez Kujawsko-Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Minikowie, <https://www.youtube.com/watch?v=OtqiAgEBmwU>.

Dla osób korzystających z usług gospodarstw opiekuńczych korzyści w głównej mierze oparte są na wzroście aktywności społecznej i poprawie kondycji zdrowotnej. Natomiast wskazywane bariery wynikają z ograniczeń administracyjnych i po części z obawy przed zmianą w życiu i zaadoptowaniem się w nowym miejscu, wśród nowych, nieznanymi osobami. Jak możemy zauważyć w tej tabeli brak jest czynników ekonomicznych. Jednak to one pozwalają na realizowanie usług w ramach gospodarstw opiekuńczych. I nie jest zaskakujące, że to one, obok czynników organizacyjnych, są wskazywane przez właścicieli gospodarstw opiekuńczych. Upatrują oni w nich zarówno bodźców prorozwojowych, ale niestety także czynników utrudniających rozpoczęcie i funkcjonowanie gospodarstw opiekuńczych (tabela 4).

Tabela 4. Zestawienie czynników determinujących rozwój gospodarstw opiekuńczych wg właścicieli gospodarstw opiekuńczych

Table 4. List of factors determining the development of care farms according to the owners of care farms

Determinanta	Kategoria czynnika
Rozwoju gospodarstw opiekuńczych	
Pozyskanie nowego zawodu, nowej pracy umożliwiającego uzyskanie/zwiększenie dochodu	E
Promocja gospodarstwa rolnego	E
Budowanie relacji interpersonalnych z uczestnikami a także z właścicielami innymi gospodarstw opiekuńczych, zwiększenie poziomu empatii,	S
Wyjazdy w różne miejsca (kino, inne gospodarstwa opiekuńcze)	S
Satysfakcja z efektów pracy – pobudzania podopiecznych do działania, nauka odpowiedzialności, obowiązkowości, systematyczności	S
Wsparcie wolontariuszy, psychologów itp.	A
Barriere rozwoju gospodarstw opiekuńczych	
Brak współpracy ze służbą zdrowia (bark wypracowanych procedur)	A
Brak współpracy z lokalną władzą (komplementarność/substytucyjność świadczonych usług)	A
Rekrutacja podopiecznych	A
Transport uczestników	E/A
Zapewnienie ciągłej, nieprzerwanej dyspozycyjności właścicieli/opiekunów w gospodarstwie	E/A
Konieczność adaptacji pomieszczeń w gospodarstwie (dostosowanie do potrzeb realizacji nowych celów, likwidacja barier architektonicznych)	E
Brak środków finansowych na realizację zadań podstawowych i zagwarantowanie dodatkowych atrakcji dla uczestników	E
Trudności z komunikacją z i pomiędzy uczestnikami, obawa przed koniecznością rozwiązywania sporów	S
Obawa przed podjęciem działalności spowodowana niepewnością, czy uda się sprostać wymaganiom uczestników	S

Źródło: opracowanie własne na podstawie Lesiewicz, J. (2018). Spostrzeżenia właścicieli gospodarstw opiekuńczych [w:] *Rozwój usług opiekuńczych na terenach wiejskich*, Minikowo.

Dokonując zestawienia (tabela 5) grup czynników determinujących rozwój gospodarstw opiekuńczych możemy zauważyć, że dla ich beneficjentów liczba korzyści i trudności jest tożsama. Korzyści zaliczane są do grupy czynników prospołecznych i prozdrowotnych. Trudności mają swoje podłoże w obawach związanych z relacjami społecznymi, ale także w barierach administracyjno-prawnych. Inaczej prezentuje się punkt widzenia właścicieli gospodarstw opiekuńczych. Już ilościowo zauważają więcej trudności niż korzyści i są one zarówno z grupy czynników ekonomicznych, społecznych i przede wszystkim administracyjno-prawnych. I to wydaje się być zatrważające, że przepisy, które winny ułatwiać funkcjonowanie gospodarstw opiekuńczych są barierą ich tworzenia.

Tabela 5. Zestawienie grup czynników determinujących rozwój gospodarstw opiekuńczych
Table 5. List of groups of factors determining the development of care farms

Uczestnicy		Właściciele	
Korzyści	Bariery	Korzyści	Bariery
S-3	S-2	E-2	A-3
Z-2	A-3	S-3	E/A-2
		A-1	E-2
			S-2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zawartych w tabeli 3 i 4.

Aktualnie (2024 rok) obowiązujące przepisy pozwalają na świadczenie usług w postaci opieki dziennej prowadzonej w ramach dziennego ośrodka wsparcia albo opieki całodobowej sprawowanej w formie rodzinnego domu pomocy lub działalności gospodarczej. Obecnie funkcjonowanie gospodarstw opiekuńczych jest najczęściej finansowane ze środków samorządów lokalnych, organizacji pozarządowych i środków własnych podopiecznych. Jednakże, jak podkreśla G. Czapiewska (2023), trzeba pamiętać, że istotna jest forma prowadzenia działalności opiekuńczej, gdyż możliwość aplikowania o środki publiczne mają tylko przedsiębiorcy (nie rolnicy), organizacje pozarządowe (stowarzyszenia, fundacje) lub podmioty ekonomii społecznej. Ponadto prowadzenie gospodarstwa opiekuńczego w ramach działalności gospodarczej lub w ramach działalności statutowej organizacji pozarządowej daje możliwość skorzystania z gotowych wzorców działania i wymogów, jakie stawiane są jednostkom systemu pomocy społecznej (Krzysztofik-Pelka, 2022). Podejmowanie inicjatywy tworzenia gospodarstw opiekuńczych to nie tylko ułatwienia dla okolicznych mieszkańców, ale także możliwość podjęcia nowych wyzwań w zakresie edukacji, służby zdrowia, czy opieki społecznej. Należy podkreślić, że rośnie znaczenie rolników świadczących usługi opiekuńcze w społeczności lokalnej, co może mieć przełożenie na wizerunek całego sektora rolniczego w Polsce (Wojcieszak-Zbierska, Roman, Nadolny, 2022). Dlatego bardzo ważne jest wypracowanie konkretnych instrumentów wsparcia finansowego i umieszczenia tej instytucji w systemie opieki społecznej. Zdaniem M. Krzysztofik-Pelka (2022) stworzenie odrębnej ustawy dotyczącej gospodarstw opiekuńczych pozwoli na kompleksowe uregulowanie tej tematyki, bez konieczności odwoływania się do innych aktów prawnych regulujących poszczególne ich aspekty.

Podsumowanie

Funkcjonowanie gospodarstw opiekuńczych to innowacyjne inicjatywy, które wykorzystują potencjał rolnictwa w celu wspierania różnych grup społecznych, takich jak osoby z niepełnosprawnościami, osoby starsze czy osoby wymagające rehabilitacji. Te przedsięwzięcia nie tylko przyczyniają się do zaspokajania istotnych potrzeb społecznych, ale także wspierają rozwój lokalnych gospodarek poprzez zintegrowanie funkcji rolniczych z funkcjami opiekuńczymi. Jednak funkcjonowanie gospodarstw opiekuńczych napotyka na różne bariery. Aby skutecznie niwelować te bariery i wspierać rozwój gospodarstw opiekuńczych, kluczowe jest podjęcie następujących działań:

- Wypracowanie konkretnych przepisów legislacyjnych:
  - definiujących gospodarstwo opiekuńcze,
  - umieszczających tę instytucję w systemie opieki społecznej.
- Projektowanie adekwatnych programów wsparcia dla beneficjentów bezpośrednich:
  - realizujących zajęcia terapeutyczne, rehabilitacyjne i edukacyjne dostosowane do potrzeb uczestników,
  - promujących aktywność społeczną i zawodową wspierającą rozwój i integrację uczestników.
- Stworzenie projektów wspierających beneficjentów pośrednich (opiekunów):
  - wydłużających czas świadczonych usług przez gospodarstwa opiekuńcze (ponad 8 godzin dziennie), co umożliwi opiekunom osób z niepełnosprawnościami podjęcie pracy zawodowej lub zaangażowanie się w inne aktywności,
  - zapewniających szkolenia i doradztwo dla opiekunów uczestników,
  - wspierających opiekunów w łączeniu obowiązków zawodowych i rodzinnych.

Podsumowując, gospodarstwa opiekuńcze stanowią unikalny model łączący potencjał rolnictwa z potrzebami społecznymi. Ich rozwój przyczynia się do zmiany wizerunku sektora rolniczego, wzmacnia rolę rolników w lokalnych społecznościach i promuje ideę zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Jednakże dla skutecznego wdrożenia i rozwoju tego modelu konieczne są kompleksowe działania legislacyjne, organizacyjne i programowe, które uwzględnią potrzeby wszystkich zaangażowanych stron.

Bibliografia

- Czapiewska, G. (2023). Gospodarstwa opiekuńcze jako perspektywiczny kierunek rozwoju usług społecznych w środowisku wiejskim. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, (67), 91-107.
- Czyżewski, A., Stepień, S. (2013). Ekonomiczno-społeczne uwarunkowania zmian paradygmatu rozwoju rolnictwa drobnotowarowego w świetle ewolucji Wspólnej Polityki Rolnej. *Problemy Drobnych Gospodarstw Rolnych*, (2), 25-39.
- Elings, M. (2012). Effects of care farms: Scientific research on the benefits of care farms for clients. *Plant Research International*. Pobrano styczeń 2024 z: <https://edepot.wur.nl/293755>.
- Gospodarstwa opiekuńcze - nowe rozwiązania dla obszarów wiejskich – Kujawsko-Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Minikowie – spotkanie szkoleniowe on-line z dnia 20.02.2024 r. Pobrano marzec 2024 z: <https://www.youtube.com/watch?v=OtpiAgEBmwU>.
- Hassink, J., Hulsink, W., Grin, J. (2012). Care Farms in the Netherlands: An Underexplored Example of Multifunctional Agriculture—Toward an Empirically Grounded, Organization-Theory-Based Typology. *Rural Sociology*, 77(4); 569-600.
- Hemingway, A., Ellis-Hill C., Norton E. (2016). What does care farming provide for clients? The views of care farm staff. *NJAS: Wageningen Journal of Life Sciences*, 79(1), 23-29.
- Iancu, S.C., Zweckhorst, M.B., Veltman, D.J., van Balkom, A.J., Bunders, J.F. (2014). Mental health recovery on care farms and day centres: a qualitative comparative study of users' perspectives. *Disability and Rehabilitation*, 36(7), 573-583.
- Jarosz, K. (2023). Usługi społeczne na obszarach wiejskich na przykładzie gospodarstw opiekuńczych. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Didacticam Biologiae Pertinentia*, 13(I), 41-48.
- Krzysztofik-Pelka, M. (2022). Z prawnej problematyki świadczenia usług opiekuńczych w gospodarstwach rolnych. *Przegląd Prawa Rolnego*, 1(30), 107-124, DOI: 10.14746/ppr.2022.30.1.8.
- Lesiewicz, J. (2018). Spostrzeżenia właścicieli gospodarstw opiekuńczych [w:] *Rozwój usług opiekuńczych na terenach wiejskich*, Minikowo.
- Lesiewicz, J. (red.). (2023). *Gospodarstwo opiekuńcze jako miejsce usamodzielnienia osób z niepełnosprawnością intelektualną*, Minikowo.

- Marcysiak, T., Kamiński, R., Kmita-Dziasek, E., Hapka, A. (2023). Gospodarstwa edukacyjne w systemie rolnictwa społecznego. Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa-Stowarzyszenie Wyższej Użyteczności „Dom Organizatora”.
- Nazzaro, C., Uliano, A., Marotta, G. (2021). Drivers and Barriers towards Social Farming: A Systematic Review. *Sustainability*, 13(24), 14008. <https://doi.org/10.3390/su132414008>.
- Subocz, E. (2019). Rolnictwo społeczne jako nowa funkcja obszarów wiejskich z perspektywy europejskiej i polskiej (Social farming as a new function of rural areas from the European and Polish perspective). *Studia Obszarów Wiejskich*, 54, 69-79. <https://doi.org/10.7163/SOW.54.4>
- Szczurkowska, M., Podawca, K., Gworek, B. (2005). Wielofunkcyjny rozwój terenów wiejskich szansą dla wsi, *Ochrona Środowiska i Zasobów Naturalnych*, 28, 49-59.
- Tulla, A. F., Vera, A., Badia, A., Guirado, C., Valldeperas, N. (2014). Rural and regional development policies in Europe: Social farming in the common strategic framework (Horizon 2020). *Journal of Urban and Regional Analysis*, 6 (1), 35-52.
- Wojcieszak-Zbierska, M., Roman, M., Nadolny, T. (2022). Functioning of care farms in Poland on the example of a selected case study. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, 24(3), 231-243.
- Zegar, J.S. (2007). Społeczne aspekty zrównoważonego rozwoju rolnictwa. *Fragmenta Agronomica*, 24(4), 282-298.

Do cytowania / For citation:

- Bieniek-Majka M. (2024). Korzyści i bariery rozwoju gospodarstw opiekuńczych w Polsce. *Problemy Rolnictwa Światowego*, 24(4), 5-15; DOI: 10.22630/PRS.2024.24.4.13
- Bieniek-Majka M. (2024). Drivers and Barriers to Development of Care Farms in Poland (in Polish). *Problems of World Agriculture*, 24(4), 5-15; DOI: 10.22630/PRS.2024.24.4.13